

ALGÉRIA A TIPIKUS FEJLŐDŐ ORSZÁG

A Les Temps Modernes július—augusztusi száma

Az ipari munkásság létszáma az 1963. évi 110 000-ról 1980-ig 750 000-re emelkedett — olvashatjuk többek között az egykor még Sartre által alapított, most a 39. évfolyamában lévő Les Temps Modernes című francia folyóiratban, a francia értelmiség legtekintélyesebb szemléjében. A folyóirat majdnem valamennyi számát egy külön témának szenteli és így egy-egy kérdésnek vagy országnak a teljes feltérképezését adja, igen magas szinten. Az Algériáról készült szám még ezek közül az elmélyült tematikai számok közül is kiemelkedik, már azért is, mert az algériai értelmiséget mindig sajátos szálak fűzték Párizshoz és most is a szerzők között Algírban és Párizsban élők egyformán akadnak.

Igaz, hogy a fejtegetéseik elé korlátot állít a baloldali — leggyakrabban álbaldali — értelmiségnek az a divatos álláspontja, amely máskor is rányomta bélyegét a folyóiratra. Gondolunk itt az ex cathedra kívülállás verbális radikalizmusára, a divatossá, sőt modorossá vált értelmiségi kritikára, amely valamilyen pózoló fölényvel kívülről ítélkezik elevenek és holtak fölött. Ebben a konkrét esetben ezt a kívülállást még fokozza, hogy nem egy szerző emigrációban él, tehát ténylegesen is kívülről nézi az országot. Ha azonban az ebből eredő szubjektív elfogultságok és objektív egyoldalúságot kiszűrjük, nemcsak Algériáról tudhatunk meg sok érdekességet ebből a számból, hanem képet alkothatunk a fejlődő országok számos időszakos problémájáról is.

A FELSZABADÍTÁSI FRONT FELBOMLÁSA

A kettős szám legértékesebb része A hatalom és a társadalmi erők című fejezet, amelyben tíz szerző átfogó elemzést ad az algériai társadalomról. Futja erejükkel felvázolni a felszabadítási harc előtti társadalom képét, elsősorban azt

fejtegetve, hogy az algériai polgári és kispolgári osztály miért nem tudott belevágni, felszívódni a francia uralkodó osztályba és miért lett a felszabadító harc része. A fenti elemzés szerint ennek oka elsősorban az, hogy a gyarmaturalom nem tette ténylegesen lehetővé ennek az osztálynak a beilleszkedését a francia káderek közé, másrészt az, hogy az algériai néptömegek nagy nyomást gyakoroltak erre a polgári és kispolgári rétegre, végül pedig a Magreb országok nemzeti és radikális pártjainak ideológiája tette lehetővé az algériai kispolgárság számára, hogy öntudatra ébredjen és saját érdekeit is a népi törekvések győzelmével vélje érvényesíteni.

A felszabadulás utáni helyzetnek, főleg pedig valamennyi gyarmaturalom alól felszabadult ország sorsának, a gyarmaturalomellenes front felbomlásának megértéséhez értékes adalékot szolgáltat az ismert történesek — a Ben Bella elleni katonai puccs és a Bumedian halálát követő változás — elméleti megvilágítása. A Ben Bella elleni akció gyökerét elsősorban a felszabadító mozgalom kettősségében fedezik föl, egyrészt a városi, főleg a kispolgári elemek és a falusi, hegyi rétegek közötti ellentétben, valamint abban, hogy a győzelem után a városi proletariátusból, a föld nélküli mezőgazdasági munkásokból és a radikális kispolgárságból álló mozgalom társadalmi átalakulást és radikális gazdasági változásokat követelt, a városi kispolgárság és a falusi gazdagabb rétegek ezzel szemben a függetlenség kivívásával befejezetnek tekintették a mozgalmat. De elemzik a Ben Bella-féle kísérletet és annak kudarcát is, méghozzá Ben Bella egyik munkatársának tollából, tehát a vele rokonszenvező érzőtől, aki a függetlenség elnyerése utáni Ben Bella-korszakban elemzi a különféle társadalmi erők közötti harc kibontakozását, ennek hatását a felszabadító harcban egységesen résztvevő mozgalom megbontására és az uralkodó párt belső válságára, mindezt kiegészítve a további tár-

sadalmi rétegződés elemzésével, többek között az állami bürokrácia és technokrácia kialakulásának ismertetésével is.

Hasonló elmélyültséggel elemzik azt az új nemzeti konszenzust, amelyet Bumedien megteremtett. Még nagyobb érdeklődésre tarthat számot az a kép, amelyet a fejlődés mai modelljéről festenek, kimutatva többek között a nagyarányú beruházásokat és a gyors fejlődést, amelynek eredményeit azonban nagymértékben semlegesítette az évi 3,7 százalékos népességyarapodás, valamint az élelmiszer-behozattal való mind fokozottabb függőség.

A Bumedien-rendszer kritikája viszont már a bevezetőben említett intellektuális ítélkezéstől terhes, hiszen számtalan országról elmondhatnánk ugyanazt: „a sajtóságos nemzeti, népi, jakobinista módozatú, etatisztikus-technokratikus szocializmus átalakult egy hagyományosan vallási beállítottságú reformizmussá, amely a politikai irányítás szerepét érvényesíti” és „a gazdasági helyzet igen nehéz — növekszik a munkanélküliség, rosszul működnek a szolgáltatások különféle szektorai, akadozik a fogyasztás stb.”

Még hiányosabb a mai Sadli-rendszer megvilágítása. Itt ugyanis még az elemzés elmélyültsége és szellemi értéke sem kárpótol a leegyszerűsítő ítéletekért. A szerzők között ugyanis csak abban van eltérés, hogy egyesek a Bumedien-rendszer erényeit kériki Sadlitól számon, mások viszont a Bumedien elleni kritikát terjesztik ki Sadlira is, mivel „a rendszer militarizálódása és a népi erők elszigetelődése semmiképpen sem újdonság”.

Mindentől függetlenül azonban az elemzések értékét növeli, hogy képet kapunk a fejlődő országok számos mélyreható társadalmi folyamatáról a gyarmaturalom elleni harc egységének meg bomlásától, a fejlődésért vívott küzdelem nehézségein át, egész addig, hogy a problémák a forradalomban kialakult hatalmat is eltávolítják a tömegektől. (Igy például többek között adatokat kapunk arról, hogy az 1969. évi 72-ről 1980-ban 870-re növekedett a különféle sztrájkok száma, másrészt ezek a sztrájkok mind gyakrabban irányulnak az állam, mint első számú munkaadó ellen,

hiszen 1969-ben a sztrájkok 2,7 százaléka játszódott le az állami szektorban, 1972-ben már 15,7 százaléka, 1977-ben 36 százaléka, sőt 1980-ban már 45,7 százaléka.) Még azt a következtetést is levonják, hogy a fejlődő országok problémái — a megoldás katonai kísérletének kudarca után — csakis a társadalom haladó átalakulásának meggyorsításához vezethetnek. Ebbe az átalakulásba még az öngazgatást is beleépítik, s a következtetést a lengyel példából vonják le: „A lengyel lecke beszédes: a hatalom egyetlen értékes kritikája az lehet, amely favorizálja a néptömegeknek önmaguk megszervezésére és önmaguk irányítására irányuló törekvését. A rendszer helyrehozhatatlan válsága nem vezetethet más eredményhez, mint a néptömegek azon akaratának kialakulásához, hogy önmagukat irányítsák.”

A GAZDASÁGI VÁLSÁG

A nemzetközi gazdasági válságnak a fejlődő országokra gyakorolt hatásáról a gazdasági problémákról, amelyek Algériát tipikus fejlődő országgá teszik, már nem kapunk olyan teljes képet, talán azért sem, mert az itt alkalmazott értelmiségi kritika az össztársadalmi kép felvázolására inkább alkalmas, mint a konkrét gazdasági elemzésre. Ezt leszámítva azonban adatokat kapunk az ország fejlődéséről, például arról, hogy 1972-től 1980-ig — főképpen pedig 1974-től 1980-ig — rohamosan növekedtek a társadalmi beruházások, mégpedig az első hároméves tervben, 1970-től 1973-ig, beruházott 10 milliárd algériai dinárról a következő hároméves tervben 30 milliárdra, sőt 1978-ban egyetlen év alatt 52,6 milliárd algériai dinárra. Ennek eredményeként rohamos fejlődésnek indult az algériai ipar, a textilipar például több mint megkétszerezte termelését, számos fém kitermelése és a cipőipar majdnem megkétszerezte, a vegyipar 42 százalékkal növelte stb. Ugyanakkor azonban adatokat kapunk a mezőgazdaság visszaeséséről is, első sorban arról, hogy a mezőgazdasági termelés növekedése nem tartott lépést a népesség számának gyarapodásával, de az algériai mezőgazdaság abszolút szá-

mokkal mérve is lemaradt a többi ország mögött. Algériában például a hektáronkénti gabonahozam 0,63 tonna, a marokkói 0,84, a spanyolországi 1,47 és az olaszországi 3,01 tonnával szemben.

Mindez azonban legfeljebb csak nyersanyag lehetne a kőolajból származó megnövekedett jövedelemmel felgyorsuló fejlődésű országok eredményeinek és későbbi — vagy éppen a gyors fejlődéssel együtt járó — problémáinak feldolgozásához. Kis remekmű azonban a kettős számban közölt két elemzés is. Az egyik azt taglalja, hogyan teremt az állam piacot a magántőke számára is, részben az állami adminisztráció felduzzasztásával, a tisztviselők számának növelésével — Algériában például a közigazgatás az össz munkabéreknél körülbelül 30 százalékát fizeti ki —, de azzal is, hogy számtalan szociális juttatással javítja a dolgozók életszínvonalát. Így aztán még egy olyan szocialista társadalmat deklaráló, sőt a magántőke ellen határozott lépéseket tevő — például 1971-ben a kőolaj és a földgáz államosítása, 1972-ben az agrárreform, 1973-ban a nagykereskedelem, 1978-ban pedig a külkereskedelem államosítása stb. — országban is, mint Algéria tulajdonképpen gyorsított ütemben fejlődik a magántőke. Erről tanúskodik az is, hogy 1969 óta az öt munkásnál többet foglalkoztató üzemek száma 1845-ről 5000-re emelkedett. Ennek okvetlenül kihatása van a fejlődő országok általános helyzetére. (Bár itt a rendelkezésünkre álló adatok szerint India tipikusabb példa, mint Algéria).

A másik nagyon értékes elemzés arról szól, hogy a fejlődő országokban mennyivel kisebb az aktív lakosság aránya, mint a fejlődőkben, eszerint Franciaországban az össz foglalkoztatottak 42,9 százalékát alkotják a termelőmunkások (a mezőgazdaságban, erdészetben, halászatban és az iparban, bányászatban dolgozók), Algériában viszont csak 10,3 százalékát. Az arány még rosszabb, ha az összlakossághoz viszonyítjuk, mivel itt a százalékarány Franciaországban 19,3, Algériában viszont csak 5,7. Ebben a keretben a szerzőknek még arra is futja erejéből, hogy felhívják a figyelmet a fejlődő országok egy nagyon érdekes jelenségére, arra például, hogy

a gazdaság fejlődése a munkalehetőségek megteremtésében nem tud lépést tartani a lakosság számának gyarapodásával, a munkanélküliség mégsem növekszik ilyen arányban, mivel számtalan olyan megélhetési lehetőség van — a cipőtisztítástól a hordároskodáson át az utcai árusításig —, amelyek a fejlett országokban ismeretlenek, vagy pedig jóval kisebb mértékben léteznek.

EGYÉB PROBLÉMÁK

A Híd nagyságú folyóirat vaskos — 448 oldalas — száma több más problémával is foglalkozik. Sajnálatos, hogy egyik nagyon értékes tanulmánya — az algériai nők harcáról — szinte teljesen élvezhetetlenné vált azzal, hogy nyomtatáskor minden második oldal üresen maradt. Kárpótól azonban bennünket számtalan más kérdés találó megvilágítása. A társadalmi átalakulásból eredő — vagy éppen abból fakadó, hogy a lakosság fele 15 éven aluli és egynegyede 5 éven aluli — lelki problémák tárgyalásától az irodalom és színház helyzetének felvázolásán át — aminek keretében utalni tudnak még egy nagyon érdekes problémára is: a köznyelvhez kapcsolódó színház meg a hivatalosan istáptolt „irodalmi” nyelv közötti ellentétre, vagy éppen arra is, hogy minden ország irodalmi életében föllelhető a sajátos „zsdanovizmus” — egész a nemzeté alakulás bonyolult folyamatának érzékeltetéséig, ennek keretében pedig a berber kérdés teljes értékű ismertetéséig.

A többi problémával kapcsolatos fejtegetés már azért is figyelmet érdemel, mert nagyon szépen illusztrálja, hogy milyen kényes dolog ítéletet mondani bármelyik fejlődő országról. Kiemelhetjük ugyanis az eredményeket is, meg a problémákat is, tehát veszélyes egyoldalúság csak az eredményeket, vagy csak a problémákat látni. Algéria konkrét esetében, ha az eredményeket nézzük, akkor ott vannak a kétségbevonhatatlan fejlődés tényei. Az egészségügyben például az, hogy kialakították a társadalombiztosítás rendszerét, társadalmisították az egészségügyet, bevezették az ingyenes gyógykezelést, növelték az egészségügyre fordított összegeket, olyan

gyors ütemben fokozták az egészségügyi káderek képzését, hogy 1973-ban még csak 93 orvos diplomált, 1974-ben viszont már 336 orvos és 144 fogorvos. De ugyanakkor ott vannak az elvitathatatlan problémák is: a függetlenség elnyerését követő évben Algéria 8 millió lakosra 40 000 kórházi ágygal rendelkezett, ma 18 millió lakosra viszont csak 45 000 kórházi ágygal, még mindig nagy a gyermekhalandóság, úgy hogy az öt éven aluli gyerekek 20 százaléka, tehát minden ötödik meghal. Egyes betegségeket még mindig nem tudtak fől-számolni, sőt ezer lakosra még mindig egy tbc-s beteg jut stb.

Még jellemzőbb a lakáshelyzet. Itt ugyanis hivatkozni lehet olyan adatokra, mint az, hogy 1966-tól 1977-ig 18 százalékkal növekedett a lakások száma; mégpedig 1,8 milliőről 2,8 millióra. De ugyanakkor olyan problémákra is, mint az, hogy ezt az eredményt semlegesíti az, hogy ugyanabban az időszakban 40 százalékkal növekedett a lakosság száma, hogy a lakások 70 százaléka túlszűfolt, hogy a lakosság 60 százalékanak még mindig nincs a lakásban ivóvíze, a községek kétharmada nem rendelkezik egészséges ivóvízzel, a lakások 62 százalékanak sem fürdőszobá-

ja, sem más egészségügyi, higiéniai be-
rendezése nincs, hogy a nyomornegyedek összetéskolt viskóinak aránya az 1966. évi 14 százalékról 1980-ban 25 százalékra emelkedett, hogy egy négyzetméter lakóterület ára az 1969. évi 750 algériai dinárról 1979-ben 3000 algériai dinárra emelkedett, hogy a lakásépítéshez hiányzik a szakképzett munkaerő stb. Ilyen adatok birtokában mindenképpen könnyű levonni azt a következtetést, hogy téves lenne a fejlődés bármelyik oldalának az abszolutizálása, akár az eredmények, akár a problémák túlzott előtérbe állítása és kiemelése.

*

Magától értetődően csak néhány vilálanást adhattunk ebből a gazdag és vaskos kötet felérő gyűjteményből. Összegezősként még csak annyit mondhatnánk, hogy szívesen olvasnánk ilyen áttekintést több fejlődő, el nem kötelezett országról is, mert az nemcsak egy-egy országot hozna közelebb hozzánk, hanem hozzájárulna ahhoz is, hogy jobban megértjük a világot, sőt még saját problémáinkat is.

BÁLINT István